

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/20/2008

POLACY O SWOJEJ AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LUTY 2008

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
12 października 2007 roku

- ❑ W minionym roku co piąty badany (20%, od roku 2005 spadek o 3 punkty) podjął dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących. Zaangażowanie to ma coraz mniejszy wymiar czasowy.
- ❑ Jedna piąta respondentów (20%, w ostatnich dwóch latach spadek o 3 punkty) poświęca swój wolny czas na pracę w organizacjach obywatelskich. Działają oni głównie w jednej dziedzinie (12%), rzadziej w dwóch (4%) lub trzech i więcej (4%).
- ❑ Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną (uwzględniający dobrowolne i nieodpłatne działanie na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących oraz działanie w organizacjach obywatelskich) ukazuje, że w latach 2005–2007 zmalała liczba społeczników (o 5 punktów). W ubiegłym roku stanowili oni mniej niż jedną trzecią dorosłych obywateli (31%).
- ❑ W 2007 roku większość badanych (61%) starała się pomagać osobom potrzebującym. Najczęściej była to pomoc rzeczowa (44%) lub finansowa (43%, od roku 2006 spadek wskazań o 6 punktów). Znacznie mniej badanych (19%) i z mniejszą częstotliwością przeznaczało swoją pracę lub usługi na cele dobroczynne. Zaledwie 4% ankietowanych pomagało potrzebującym pracując społecznie w organizacjach charytatywnych.

Po osiemnastu latach funkcjonowania w Polsce systemu demokratycznego wciąż aktualne pozostaje pytanie o kierunek, w jakim rozwija się polskie społeczeństwo – czy staje się ono społeczeństwem obywatelskim. Rozpatrując ten problem w naszych badaniach próbujemy oszacować, ilu Polaków wykazuje zainteresowanie sprawami wykraczającymi poza życie prywatne, podejmuje działania obywatelskie w celu współtworzenia świata wokół siebie, rozwiązywania problemów społecznych.

Ze styczniowego sondażu¹ wynika, że znaczna część dorosłych ma predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności². Większość podziela przekonanie, że obecnie w kraju potrzebne jest umocnienie solidarności międzyludzkiej (a nie walka o swoje sprawy kosztem innych) oraz wierzy w skuteczność wspólnego z innymi działania dla dobra swojej społeczności lokalnej. Ponad połowa dostrzega też w swoim środowisku ludzi, którzy dobrowolnie i nieodpłatnie pracują dla swojej społeczności, a prawie połowa zna takich społeczników osobiście i deklaruje, że byłaby gotowa pomagać im w pracy społecznej. Niemal co drugi Polak ma także jakieś doświadczenia w tego typu działalności obywatelskiej.

Należy podkreślić, że w ostatnich latach umocniły się niektóre prospołeczne predyspozycje Polaków. Coraz więcej osób dostrzega potrzebę solidarności międzyludzkiej. Systematycznie rośnie też liczba Polaków, którzy mają poczucie mocy obywatelskiej – wierzą, że pracując społecznie mogą wspólnie z innymi przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojej społeczności. Pozostałe predyspozycje uległy jednak osłabieniu. Zmalała gotowość do dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz swojej społeczności, a od roku 2006 znacznie zmniejszyła się liczba osób mających doświadczenia w tej dziedzinie.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (212) zrealizowano w dniach 4–7 stycznia 2008 roku na liczącej 890 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

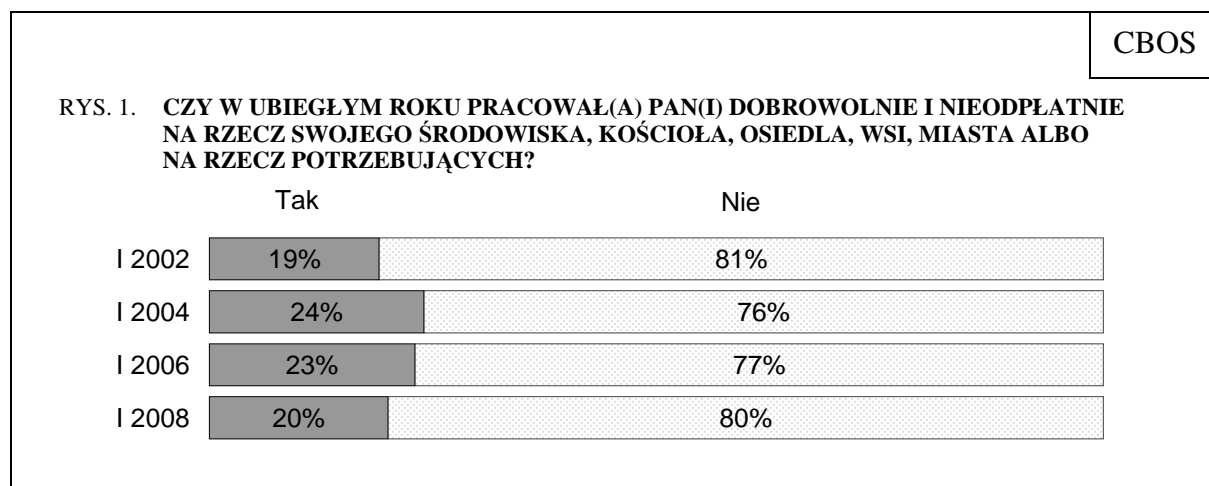
² Zob. komunikat CBOS „Czy Polacy mają predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności?”, styczeń 2008 (oprac. B.Wciórka).

W kolejnym opracowaniu staramy się opisać obecny stan społecznej aktywności Polaków. Sprawdzamy, ilu obywateli w 2007 roku dobrowolnie i nieodpłatnie pracowało na rzecz swojej społeczności lub osób potrzebujących – wyniki te porównujemy z danymi z lat 2001, 2003, 2005. Próbujemy się też dowiedzieć, ilu Polaków poświęca swój czas na pracę społeczną w mniej lub bardziej sformalizowanych organizacjach i grupach obywatelskich. Interesują nas zmiany w tego typu aktywności społecznej, jakie zaszły w latach 1998–2008.

Uwzględnienie obu wymiarów społecznej aktywności – działań na rzecz swojego środowiska oraz w organizacjach obywatelskich – umożliwia oszacowanie odsetka społeczników mających w latach 2002–2008 udział w społeczeństwie obywatelskim oraz odsetka osób biernych pozostających w tym samym okresie poza jego sferą. Wyniki te pozwalają ocenić, czy społeczeństwo polskie rozwija się w kierunku społeczeństwa obywatelskiego.

PRACA SPOŁECZNA NA RZECZ SWOJEJ SPOŁECZNOŚCI LUB OSÓB POTRZEBUJĄCYCH W ROKU 2007

Z deklaracji ankietowanych wynika, że w minionym roku co piąty dorosły (20%) pracował dobrowolnie i nieodpłatnie na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub osób potrzebujących. Zdecydowana większość (80%) nie podejmowała jednak takich zadań. Z perspektywy ostatnich sześciu lat widać, że w 2007 roku zaangażowanie Polaków w rozwiązywanie problemów lokalnych było mniejsze niż w latach 2003 i 2005 (zbliżone zaś do odnotowanego w roku 2001).

Spółecznicy najczęściej angażują się w sprawy swojego lokalnego środowiska w wymiarze nieprzekraczającym 6 dni (50%), co czwarty (23%) przeznaczą na ten cel od 7 do 13 dni i prawie tyle samo (25%) pracuje społecznie przynajmniej 14 dni. Zwraca uwagę fakt, że od roku 2002 stopniowo maleje grupa społeczników najbardziej obciążonych czasowo, poświęcających swojej społeczności co najmniej dwa tygodnie w roku (z 32% w roku 2001 do 29% w 2003, 28% w 2005 i 25% w 2007).

Tabela 1

Ile w ubiegłym roku było takich dni, kiedy pracował(a) Pan(i) społecznie?	Wskazania osób, które pracowały społecznie w roku poprzedzającym badanie							
	I 2002 (N=183)		I 2004 (N= 256)		I 2006 (N= 233)		I 2008 (N=176)	
	w procentach							
Od 1 do 6 dni	43	67	49	71	50	70	50	73
Od 7 do 13 dni	24		22		20		23	
Od 14 do 20 dni	15	32	9	29	7	28	10	25
21 dni i więcej	17		20		21		15	
Trudno powiedzieć	1	1	0	0	2	2	2	2

We wszystkich grupach społecznych dominują ci, którzy w 2007 roku nie pracowali społecznie na rzecz swojego środowiska lokalnego (zob. tabele aneksowe). Odsetek osób podejmujących zadania społecznikowskie zależy w bardzo dużym stopniu od religijności badanych – im częściej uczestniczą oni w praktykach religijnych, tym większa ich liczba włącza się w rozwiązywanie problemów lokalnych (37% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu i 11% wśród w ogóle niepraktykujących). Aktywności sprzyja także wyższe wykształcenie (35%), natomiast mniejsze znaczenie ma status zawodowy – w 2007 roku, podobnie jak w poprzednich latach, na rzecz swojej społeczności lokalnej również często pracowali ci, którzy mają najwyższą pozycję zawodową – przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (38%), jak i rolnicy (39%)³. Do najbardziej aktywnych należeli także badani o najniższych dochodach na osobę w rodzinie (31%), mieszkańcy wsi (27%) oraz respondenci w wieku od 45 do 54 lat (29%).

Bierności obywatelskiej w sprawach lokalnych sprzyja natomiast brak zaangażowania w praktyki religijne, miejskie środowisko zamieszkania oraz starszy wiek (65 lat i więcej). Do najmniej aktywnych należą też robotnicy wykwalifikowani.

³ Należy pamiętać, że rolnicy należą do grup najbardziej religijnych, związanych z Kościołem, a właśnie częste uczestnictwo w praktykach religijnych wyraźnie sprzyja zaangażowaniu w problemy swojej społeczności.

Zwraca uwagę fakt, że odnotowany w ostatnich dwóch latach spadek aktywności na rzecz swojego środowiska widoczny jest przede wszystkim wśród robotników wykwalifikowanych (o 16 punktów), badanych z wykształceniem zasadniczym zawodowym (o 11 punktów), mających od 35 do 44 lat (o 10 punktów) oraz wśród mężczyzn i mieszkańców wielkich miast (po 8 punktów)⁴ – zob. tabela 5.

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA W ORGANIZACJACH OBYWATELSKICH W LATACH 1998–2008

Obywatelskość społeczeństwa wyraża się zarówno w dobrowolnych i nieodpłatnych działaniach ludzi na rzecz swojej społeczności lokalnej, jak i w zaangażowaniu w pracę społeczną w organizacjach obywatelskich. Przedstawiając możliwości działania w różnego rodzaju stowarzyszeniach, fundacjach, związkach, samorządach, partiach, klubach, komitetach, ruchach itp., już po raz szósty w ciągu ostatnich dziesięciu lat zapytaliśmy respondentów, czy poświęcają swój wolny czas na działalność społeczną w tych organizacjach. Wyraźnie przy tym podkreśliliśmy, że chodzi o aktywne uczestnictwo w ich pracy, a nie o samą przynależność.

Niewielu Polaków wykorzystuje możliwość społecznego działania w wymienionych przez nas rodzajach organizacji obywatelskich. Trzeba przy tym podkreślić, że obecnie odsetek społeczników zaangażowanych w działalność poszczególnych organizacji jest mniejszy niż w roku 2005 (spadek aktywności szczególnie widoczny jest na przykładzie ochotniczych organizacji ratowniczych oraz stowarzyszeń działających na rzecz zwierząt).

W ostatniej dekadzie badani najczęściej poświęcali swój wolny czas szkolnictwu i oświacie, związkom zawodowym, ruchom religijnym, stowarzyszeniom sportowym oraz organizacjom charytatywnym, młodzieżowym, związkom działkowiczów, hodowców, wędkarzy, myśliwych, a także ochotniczym organizacjom ratowniczym (w tych ostatnich jednak w 2007 roku znacznie ubyło społeczników). Trzeba przy tym pamiętać, że nawet w tych najczęściej wymienianych sferach objętych działalnością organizacji obywatelskich udział respondentów jest niewielki, dotychczas nie przekroczył 5,5% (w 2007 roku – 4,8%). Uczestnictwo w pracy pozostałych organizacji jest jeszcze mniejsze (jedynie w przypadku

⁴ Dane dotyczące respondentów pracujących na własny rachunek poza rolnictwem oraz gospodyń domowych należy ostrożnie traktować z powodu małej ich liczebności w badanej próbie.

stowarzyszeń emerytów, seniorów oraz organizacji turystycznych obejmuje ponad 1% ankietowanych, najczęściej dotyczy co najwyżej 1%, a w pięciu dziedzinach kształtuje się na poziomie poniżej 0,5%).

Tabela 2

W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej/tych organizacji , a nie tylko o przynależność do niej/nich	Odsetki odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów					
	II 1998	XII 1999	I 2002	I 2004	I 2006	I 2008
Organizacje działające na rzecz szkolnictwa, oświaty, np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna, uczelniana, Społeczne Towarzystwo Oświatowe itp.	4,5	5,5	3,2	4,2	4,8	4,8
Związki zawodowe	3,2	4,8	3,3	3,8	3,9	3,2
Organizacje, ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne	3,6	3,9	2,0	3,9	3,4	2,8
Organizacje (związki, kluby i stowarzyszenia) sportowe	2,2	3,1	2,7	4,8	3,5	2,8
Organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci	1,2	2,9	1,0	2,4	3,5	2,4
Organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących - starych, ubogich, bezdomnych, chorych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk żywiołowych, ofiar wojen itp.	1,5	2,8	1,3	2,4	2,1	2,4
Organizacje młodzieżowe, np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie	1,5	2,0	2,1	2,3	2,3	1,8
Stowarzyszenia, związki działkowiczów, hodowców, wędkarzy, myśliwych	2,4	3,1	1,8	2,9	2,5	1,6
Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe itp.	3,0	2,0	3,0	2,2	3,4	1,4
Organizacje emerytów, kluby seniorów	1,4	1,4	1,2	1,8	1,8	1,2
Organizacje, stowarzyszenia turystyczne	1,6	2,0	0,6	1,3	0,9	1,1
Organizacje kombatantów, weteranów, ofiar wojny	1,4	1,3	0,9	1,4	1,2	1,0
Stowarzyszenia miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, rozwojem kultury regionalnej	0,7	0,8	0,4	0,6	0,8	1,0
Organizacje kobiece, np. koła gospodyń wiejskich	1,0	1,5	0,8	1,2	0,8	1,0
Stowarzyszenia, kluby kolekcjonerów, zbieraczy, hobbystów	0,5	0,7	0,7	1,2	0,7	1,0
Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego	0,9	1,5	0,3	1,2	1,8	0,9
Organizacje wspierające placówki służby zdrowia	0,7	1,2	0,6	0,8	1,5	0,9
Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe	1,0	1,2	0,3	1,0	1,2	0,9
Organizacje, stowarzyszenia artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny	0,9	1,8	0,9	1,9	1,6	0,8
Organizacje samopomocowe, np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, samotnych ojców, anonimowych alkoholików, osób bezrobotnych	0,6	1,1	0,4	1,0	1,3	0,8
Samorządy gminne	1,1	1,3	0,2	1,1	0,9	0,8
Samorządy wojewódzkie i powiatowe	-	0,4	0,1	0,5	0,2	0,7
Towarzystwa naukowe	0,6	1,4	0,8	1,4	1,2	0,5
Stowarzyszenia i samorządy zawodowe	0,7	0,8	0,5	0,9	0,5	0,5
Samorządy pracownicze (rady pracownicze)	0,4	0,3	0,2	0,8	1,1	0,4
Partie lub stowarzyszenia polityczne	0,3	0,8	0,6	0,7	0,7	0,4
Towarzystwa przyjaźni z innymi krajami, narodami	0,1	0,7	0,1	0,7	0,6	0,4
Komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (np. parkingu), grupy protestu	0,5	1,2	0,3	0,4	1,0	0,4
Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami	1,1	1,1	0,7	0,8	1,6	0,3
Inne organizacje, stowarzyszenia, ruchy, kluby lub fundacje	0,2	0,9	0,2	0,3	0,9	1,7

Warto zauważyć, że w polskim społeczeństwie, wykazującym stosunkowo słabe zainteresowanie pracą społeczną w organizacjach obywatelskich, istnieją enklawy takiej aktywności. „Enklawowość” ta ma niejako podwójny wymiar – dotyczy dziedzin życia społecznego, w których Polacy najchętniej przejawiają inicjatywę, poświęcając swój czas na pracę społeczną (edukacja, związki zawodowe, religia, sport, działania charytatywne), ale także grup społecznych wyróżniających się aktywnością w organizacjach obywatelskich⁵.

Niewątpliwie grupą taką są przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji. Z ich deklaracji wynika, że ponad jedna czwarta (26%) działa w organizacjach obywatelskich zajmujących się problemami szkolnictwa i oświaty. Ponad jedna siódma (15%) jest aktywna w związkach zawodowych, a ponad jedna ósma (13%) w stowarzyszeniach sportowych. Ponadto angażują się, choć rzadziej, w działalność organizacji charytatywnych pomagających dzieciom (8%) oraz innym potrzebującym (4%), a także organizacji regionalnych (7%), religijnych (6%). Pracują społecznie w samorządach gminnych (6%), wojewódzkich i powiatowych (5%), w stowarzyszeniach zajmujących się ochroną środowiska naturalnego (5%), turystycznych (5%), artystycznych (5%), zrzeszających hobbystów, kolekcjonerów (5%). Włączają się do komitetów starających się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (4%), pracują społecznie w towarzystwach naukowych (4%), samorządach dzielnicowych i osiedlowych (3%), a także w stowarzyszeniach, samorządach zawodowych (2%), pracowniczych (2%), młodzieżowych (2%), towarzystwach przyjaźni z innymi krajami (2%). Spektrum organizacji obywatelskich, w pracę których włączają się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, jest szersze – obejmuje też organizacje kombatanckie, samopomocowe, zajmujące się opieką nad zwierzętami, a także partie i stowarzyszenia polityczne (po 1%). Co jedenasty przedstawiciel kadry kierowniczej i inteligencji (9%) deklaruje ponadto, że poświęca swój wolny czas na działalność w organizacjach obywatelskich nieuwzględnionych w badaniu. Z tego opisu wynika, że aktywność obywatelska tej grupy społecznej obejmuje wiele dziedzin życia publicznego (choć w niektórych z nich jest śladowa).

Inne wyróżniające się pod tym względem grupy to osoby z wyższym wykształceniem oraz badani najbardziej religijni, uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu.

⁵ Por. P. Gliński, H. Palska, *Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej*, w: *Elementy nowego ładu*, pod red. H. Domańskiego, A. Rycharda, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1993, s. 371-384.

W celu oszacowania ogólnego poziomu aktywności społecznej w organizacjach obywatelskich oraz monitorowania jego zmian utworzyliśmy sumaryczny wskaźnik, który ukazuje, w ilu dziedzinach działają badani. Pozwala to na wyodrębnienie osób w ogóle niepracujących społecznie w organizacjach obywatelskich oraz takich, które pracują przynajmniej w jednej z nich. Wśród tych ostatnich wyróżniamy działających w jednej dziedzinie, dwóch dziedzinach oraz trzech i więcej. Podział taki umożliwia opisanie zakresu zaangażowania Polaków w tego typu pracę społeczną.

Obecnie zdecydowana większość Polaków (80%, od roku 2006 wzrost o 3 punkty) nie działa w żadnej organizacji obywatelskiej. Co piąty dorosły (20%, o 3 punkty mniej niż przed dwoma laty) deklaruje jednak, że poświęca swój wolny czas na działalność społeczną, w tym 12% działa w jednej dziedzinie, 4% – w dwóch dziedzinach i 4% – w trzech lub więcej.

Z perspektywy ostatnich dziesięciu lat widać, że poziom aktywności w organizacjach obywatelskich jest w zasadzie stabilny, jednak ostatni pomiar wskazuje na niewielki spadek zaangażowania obywatelskiego Polaków.

Tabela 3

Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	Wskazania respondentów według terminów badań					
	II 1998 (N=1167)	XII 1999 (N=1522)	I 2002 (N=973)	I 2004 (N=1057)	I 2006 (N=1007)	I 2008 (N= 890)
	w procentach					
Osoby niepracujące społecznie	77	76	79	76	77	80
Osoby pracujące społecznie (ogółem)	23	24	21	24	23	20
w tym:						
- w jednej dziedzinie	15	13	15	14	14	12
- w dwóch dziedzinach	4	5	4	5	4	4
- w trzech lub więcej dziedzinach	4	6	2	5	5	4

Zaangażowanie ankietowanych w pracę organizacji obywatelskich jest wyraźnie zróżnicowane społecznie (zob. tabele aneksowe). Wiąże się zarówno z położeniem społecznym, jak i religijnością (mierzoną częstością uczestnictwa w praktykach religijnych). Im wyższe wykształcenie, poziom dochodów i lepsza sytuacja materialna ankietowanych, a na ogół także im wyższa pozycja zawodowa pracujących, tym częstsze poświęcanie czasu na pracę w organizacjach. Z prawidłowości tej wyłamują się rolnicy, którzy działają społecznie w organizacjach częściej niż pracownicy fizyczno-umysłowi i robotnicy. Do grup najczęściej pracujących społecznie należą przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji

(49%), osoby z wyższym wykształceniem (42%), badani najlepiej sytuowani (36%) i najbardziej religijni, praktykujący kilka razy w tygodniu (32%).

Aktywność w organizacjach obywatelskich blokują natomiast takie czynniki położenia społecznego, jak: najniższe dochody, nieprzekraczające 300 zł *per capita* (9% badanych z tej grupy deklaruje pracę w organizacjach obywatelskich), bezrobocie (10%), wykształcenie podstawowe (11%), złe warunki materialne (12%), starszy wiek, powyżej 64 lat (13%). Do najrzadziej działających należą też osoby niemające wykrystalizowanych poglądów politycznych (12%).

Poziom aktywności w organizacjach obywatelskich w latach 2001–2007 w większości grup społecznych pozostaje w zasadzie stabilny lub podlega wahaniom (zob. tabela 5). Jedynie u robotników wykwalifikowanych odnotowujemy systematyczny spadek zaangażowania (z 32% w roku 2001 i 31% w 2003 do 21% w roku 2005 i 14% w 2007). W porównaniu z rokiem 2005 znacznie zmalała też aktywność m.in. rolników (spadek o 13 punktów), ludzi najgorzej sytuowanych – o dochodach *per capita* poniżej 300 zł (o 15 punktów), żyjących w złych warunkach materialnych (o 9 punktów), respondentów w wieku powyżej 64 lat (o 8 punktów) oraz mieszkańców miast średnich i dużych (spadek odpowiednio o 10 i 9 punktów). Natomiast wzrost zaangażowania w pracę organizacji obywatelskich odnotowujemy ostatnio w środowiskach małomiasteczkowych (o 13 punktów) oraz wśród badanych z wyższym wykształceniem (o 10 punktów)⁶.

ZBIORCZY WSKAŹNIK ZAANGAŻOWANIA W PRACĘ SPOŁECZNĄ

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia oba wymiary aktywności społecznej, tzn. dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących oraz działalność w organizacjach obywatelskich. Pozwala więc na uchwycenie wszystkich społeczników, którzy w 2007 roku pracowali na rzecz dobra wspólnego.

⁶ Zob. przypis 3.

Okazuje się, że w 2007 roku co jedenasty ankietowany (9%) angażował się społecznie w pracę zarówno na rzecz swojej społeczności, jak i organizacji obywatelskich. Co dziewiąty badany (11%) działał jedynie w środowisku lokalnym i tyle samo osób (11%) pracowało wyłącznie w organizacjach obywatelskich. W sumie społecznicy stanowili w minionym roku prawie jedną trzecią dorosłych obywateli (31%), a więc mniej niż w latach 2003 i 2005 (wówczas odpowiednio: 37% i 36%). W 2007 roku stan społeczeństwa obywatelskiego był więc gorszy niż w latach 2003 i 2005 (najbardziej zbliżony zaś do odnotowanego w roku 2001).

Tabela 4

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2007 roku		
Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących	Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	
	Deklarujący zaangażowanie	Niezaangażowani
Deklarujący zaangażowanie	9%	11%
Niezaangażowani	11%	69%
Podstawę procentowania stanowi ogół badanych (N=890)		

Spółeczniczy wyodrębnieni na podstawie zbiorczego wskaźnika rekrutują się z różnych środowisk społecznych. Najczęściej są to przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (56%), ludzie z wyższym wykształceniem (53%), rolnicy (47%), badani związani z Kościołem i jego nauką (47% praktykujących kilka razy w tygodniu). Do najbardziej zaangażowanych należą także osoby najlepiej sytuowane (42%), żyjące w dobrych warunkach materialnych (39%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (40%), badani w wieku od 35 do 44 lat (39%) oraz od 45 do 54 lat (38%), mieszkańcy wsi (38%).

Osoby nieangażujące się w działania na rzecz swojej społeczności lokalnej ani w pracę organizacji obywatelskich, tzn. pozostające poza sferą społeczeństwa obywatelskiego, przeważają liczebnie w większości grup społecznych. Najczęściej można je spotkać wśród emerytów (81%), respondentów w wieku powyżej 64 lat (80%), żyjących w złych warunkach materialnych (79%), robotników wykwalifikowanych (79%), a także wśród osób niepraktykujących (79%), niemających sprecyzowanych poglądów politycznych (79%).

Tabela 5

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie								Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną			
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących				w organizacjach obywatelskich							
	w latach											
	2001	2003	2005	2007	2001	2003	2005	2007	2001	2003	2005	2007
	w procentach											
Ogółem	19	24	23	20	21	24	23	20	33	37	36	31
Płeć												
Mężczyźni	19	27	29	21	24	27	27	20	35	41	43	32
Kobiety	18	22	18	19	18	20	20	20	30	33	31	30
Wiek												
18–24 lata	13	26	22	20	28	30	25	23	38	43	34	35
25–34	23	28	21	18	20	24	19	17	32	41	32	27
35–44	25	26	31	21	18	21	31	27	35	37	48	39
45–54	20	28	26	29	20	26	22	24	32	42	37	38
55–64	23	24	23	19	23	25	21	19	36	33	38	28
65 lat i więcej	9	11	15	12	18	16	21	13	23	22	29	20
Miejsce zamieszkania												
Wieś	24	33	30	27	23	21	24	19	39	41	43	38
Miasto do 20 tys. mieszkańców	26	25	18	22	19	21	14	27	34	37	28	33
– 20–100 tys.	14	19	18	13	15	29	26	16	25	38	34	22
– 101–500 tys.	12	15	21	15	21	22	28	19	29	26	37	25
– 500 tys. i więcej	12	17	20	12	26	30	20	25	30	38	29	30
Wykształcenie												
Podstawowe	13	18	15	19	14	14	16	11	24	27	28	24
Zasadnicze zawodowe	19	28	26	15	13	21	21	20	27	39	37	30
Średnie	20	25	25	18	27	25	28	19	39	38	40	28
Wyższe	28	30	30	35	38	48	32	42	46	55	47	53
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)												
Kadra kierownicza, inteligencja	34	41	40	38	54	53	45	49	57	62	61	56
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	21	25	24	23	27	29	31	27	36	42	41	40
Pracownicy fizyczno-umysłowi	11	21	13	18	18	12	19	15	25	31	27	26
Robotnicy wykwalifikowani	20	34	28	12	32	31	21	14	41	49	41	21
Robotnicy niewykwalifikowani	18	29	16	22	6	18	10	14	21	41	22	35
Rolnicy	30	51	44	39	30	22	34	21	47	53	57	47
Pracujący na własny rachunek	31	33	41	28	18	35	42	29	38	47	62	50
Bierni zawodowo												
Renciści	12	20	25	18	13	18	15	17	22	32	32	29
Emeryci	16	11	18	12	18	19	21	15	30	23	33	19
Uczniowie i studenci	23	26	25	19	32	33	31	25	50	43	39	34
Bezrobotni	14	21	18	21	12	16	16	10	23	30	27	25
Gospodynie domowe i inni	24	14	10	20	13	14	13	25	34	22	23	35

Tabela 5 cd.

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie								Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną			
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących				w organizacjach obywatelskich							
	w latach											
	2001	2003	2005	2007	2001	2003	2005	2007	2001	2003	2005	2007
w procentach												
Ogółem	19	24	23	20	21	24	23	20	33	37	36	31
Ocena warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego												
Złe	15	21	19	17	13	15	21	12	25	29	30	21
Średnie	19	24	23	19	22	22	22	19	33	36	36	30
Dobre	23	29	27	23	29	37	29	28	41	47	45	39
Dochody na jedną osobę w rodzinie*												
Do 300 zł (299 zł)	16	25	28	31	15	21	24	9	25	38	38	32
301–500 zł (300–399 zł)	21	29	23	19	15	19	16	13	31	37	34	29
501–900 zł (400–599 zł)	21	25	22	20	21	18	26	21	35	34	37	29
901–1200 zł (600–800 zł)	21	24	34	18	24	26	23	24	35	37	43	36
Powyżej 1200 zł (800 zł)	20	24	29	25	28	35	32	36	39	44	48	42
Uczestnictwo w praktykach religijnych												
Kilka razy w tygodniu	39	40	32	37	29	33	34	32	52	49	54	47
Raz w tygodniu	21	27	26	23	22	23	23	22	35	38	38	35
1–2 razy w miesiącu	18	25	20	18	21	23	21	19	33	34	32	27
Kilka razy w roku	10	19	21	14	17	26	25	15	24	37	37	24
W ogóle nie uczestniczy	8	12	9	11	19	19	17	15	24	25	19	21
Poglądy polityczne												
Lewicowe	15	30	25	25	27	26	32	26	34	42	42	37
Centrowe	24	26	27	21	18	27	25	21	34	41	42	33
Prawicowe	23	23	24	21	24	27	25	23	38	38	40	33
Nieokreślone	14	19	17	14	15	17	16	12	26	27	25	21

*W nawiasie podano pogrupowanie dochodów w roku 2002 i 2004

Zwraca uwagę fakt, że w latach 2001–2007 systematycznie maleje odsetek społeczników w środowisku uczniów i studentów (z 50% w roku 2001, 43% w 2003 i 39% w 2005 do 34% w 2007). Z kolei w latach 2005–2007 ich odsetek zmalał przede wszystkim w środowisku robotników wykwalifikowanych (o 20 punktów), a także wśród emerytów (o 14 punktów), mężczyzn (o 11 punktów), respondentów z wykształceniem średnim (o 12 punktów), mieszkańców miast średnich i dużych (po 12 punktów), badanych w wieku 35–44 lata (o 9 punktów). Fakty te mogą świadczyć o wycofywaniu się obywateli z pracy społecznikowskiej. Niewykluczone jednak, że spadek aktywności społecznej może wynikać z emigracji ludzi przedsiębiorczych, aktywnych.

Na zakończenie warto się przyjrzeć, które z omawianych predyspozycji do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności⁷ najbardziej sprzyjają zaangażowaniu w działania obywatelskie.

Tabela 6

Predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności a aktywność społeczna w 2007 roku			
Predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności lokalnej	Praca społeczna w 2007 roku		Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2007 roku
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
Doświadczenie w pracy na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,55**	0,28**	0,50**
Styczność z osobami pracującymi społecznie na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,34**	0,26**	0,36**
Gotowość do współpracy z osobami działającymi na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,27**	0,24**	0,29**
Przekonanie o skuteczności wspólnych działań na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących	0,18**	0,10*	0,18**
Przekonanie o potrzebie solidarności międzyludzkiej	0,11*	0,07	0,10*
Współczynniki r Pearsona na poziomie istotności $p \leq 0,001$ (**), $p \leq 0,01$ (*)			

Okazuje się, że o zaangażowaniu w pracę społeczną w 2007 roku (mierzonym za pomocą zbiorczego wskaźnika) decyduje przede wszystkim wcześniejsze doświadczenie w dobrowolnej i nieodpłatnej działalności na rzecz swojego środowiska ($r=0,50$). Bardzo ważna jest także styczność ze społecznikami działającymi w środowisku ($r=0,36$) oraz gotowość do współpracy z nimi ($r=0,29$). Mniejsze znaczenie ma poczucie mocy obywatelskiej, czyli wiara w skuteczność tego typu wspólnych działań społecznikowskich ($r=0,18$), a zdecydowanie najmniej istotne okazuje się przekonanie o potrzebie umacniania solidarności międzyludzkiej ($r=0,11$). Bardzo podobnie kształtują się związki omawianych predyspozycji z aktywnością społeczną na rzecz swojego środowiska.

Odmienny jest natomiast obraz powiązań między omawianymi predyspozycjami a działalnością w organizacjach obywatelskich. Okazuje się, że powiązania te są słabsze i znacznie mniej zróżnicowane. To, czy ludzie włączają się w pracę organizacji obywatelskich, zależy w równej mierze od tego, czy mają doświadczenie w pracy

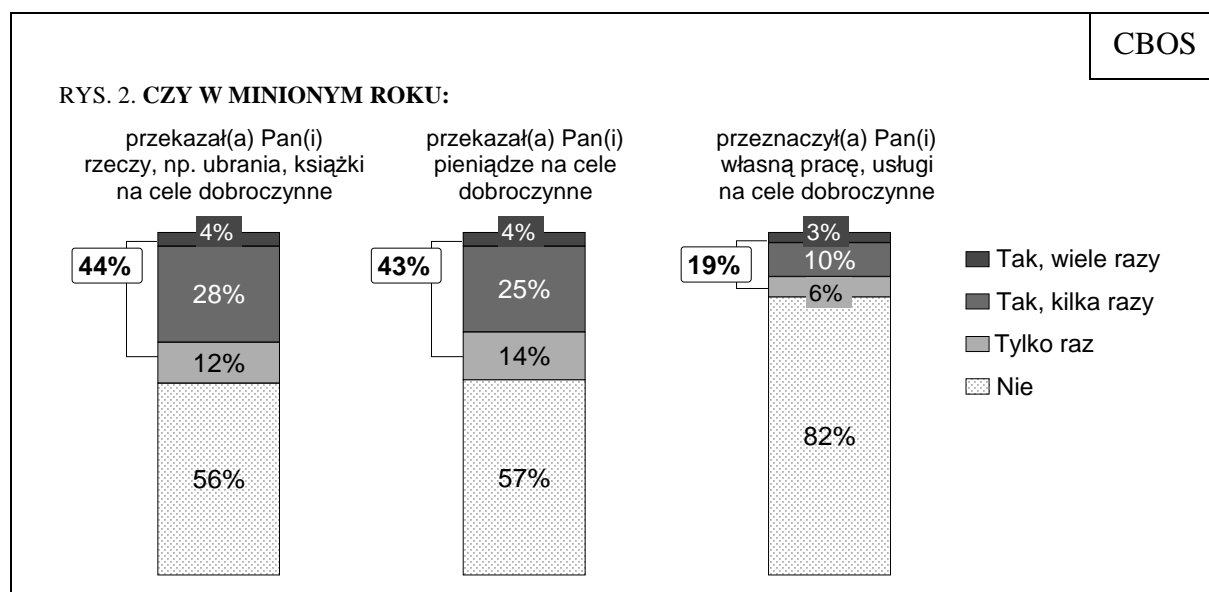
⁷ Zob. komunikat CBOS „Czy Polacy mają predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności?”, styczeń 2008 (oprac. B. Wciórka).

społecznikowskiej na rzecz swojego środowiska ($r=0,28$), jak i od tego, czy mają styczność ze społecznikami działającymi w środowisku ($r=0,26$), czy wykazują gotowość do współpracy z nimi ($r=0,24$). W niewielkim stopniu zaś związane jest z poczuciem mocy obywatelskiej ($r=0,10$), natomiast praktycznie nie ma związku z przekonaniem o potrzebie umacniania solidarności międzyludzkiej w naszym kraju.

DOBROczynność

Ważnym komponentem obywatelskich działań Polaków jest dobroczynność. Przejawia się ona m.in. w dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz osób potrzebujących (o co pytaliśmy przy okazji aktywności na rzecz swojego środowiska) oraz poświęcaniu swojego czasu na pracę społeczną w organizacjach charytatywnych (co analizowaliśmy przy okazji opisu aktywności w organizacjach obywatelskich). Zagadnienia te postaramy się opisać bardziej szczegółowo na podstawie dodatkowych pytań dotyczących m.in. działań o charakterze dobroczynnym w 2007 roku⁸.

Z deklaracji ankietowanych wynika, że w minionym roku wielu starało się w jakiś sposób pomagać osobom potrzebującym. Najczęściej była to pomoc rzeczowa (44%) lub finansowa (43%, od roku 2006 roku spadek wskazań o 6 punktów). Znacznie mniej badanych (19%) i z mniejszą częstotliwością przeznaczało swoją pracę lub usługi na cele dobroczynne.

⁸ Zob. komunikat CBOS „Sytuacje z życia Polaków w roku 2007”, styczeń 2008 (oprac. J. Szczepańska).

Po zliczeniu wszystkich osób, które pomagały potrzebującym, okazało się, że w 2007 roku większość Polaków (61%) zaangażowała się w którąś z uwzględnionych w badaniu form dobroczynności. Zaledwie dwie piąte ankietowanych (39%) nie wykazało żadnej inicjatywy w tym zakresie.

Wynika z tego, że tak zdefiniowana dobroczynność miała w 2007 roku znacznie szerszy zasięg niż praca społeczna na rzecz swojej społeczności (obejmująca 20% ankietowanych) oraz w organizacjach obywatelskich (20%). W działania dobroczynne zaangażowało się nawet dwukrotnie więcej osób niż w obie formy działań obywatelskich razem wzięte (31%).

Warto przy tym podkreślić, że tylko znikomą część osób pomagających potrzebującym stanowią ci, którzy pracują społecznie na rzecz organizacji charytatywnych. Jak wynika bowiem z naszych badań, zaledwie 2,4% badanych deklaruje, że poświęca swój wolny czas na działalność w organizacjach, które pomagają osobom starym, ubogim, chorym, niepełnosprawnym, ofiarom klęsk żywiołowych, wojen itp., tyle samo (2,4%) wspiera organizacje charytatywne działające na rzecz dzieci. W sumie zaledwie czterech Polaków na stu (4%) pomaga potrzebującym pracując społecznie w organizacjach charytatywnych. Dołączenie ich do tych, którzy pomagają w formie finansowej, rzeczowej lub dzięki wkładowi swojej pracy, nie zmienia obrazu dobroczynności Polaków. W 2007 roku zaangażowało się w nią trzy piąte badanych (61%).

Tabela 7

Deklaracje dotyczące pomocy w formie finansowej, rzeczowej lub dzięki własnej pracy w 2007 roku	Deklaracje dotyczące pracy społecznej w organizacjach charytatywnych w 2007 roku	
	Deklarujący, że poświęcali swój wolny czas na pracę w organizacjach charytatywnych	Niewykazujący aktywności w tej dziedzinie
Deklarujący, że pomagali potrzebującym	3%	57%
Deklarujący, że nie udzielali pomocy	1%	39%
Podstawę procentowania stanowi ogół badanych (N=890)		

Poziom zaangażowania Polaków w dobroczynność jest wyraźnie zróżnicowany społecznie (zob. tabele aneksowe). Zależy przede wszystkim od dochodów, wykształcenia oraz pozycji zawodowej badanych, a także od warunków materialnych ich gospodarstw domowych oraz wielkości miejsca zamieszkania. Z deklaracji wynika, że pomoc osobom potrzebującym najczęściej okazują przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (89%), badani z wyższym wykształceniem (85%), najlepiej sytuowani, o dochodach powyżej 1200 zł

per capita (82%), mieszkańcy wielkich miast (80%). Natomiast im niższe wykształcenie i dochody oraz gorsze warunki materialne, tym mniej osób podejmuje działania dobroczynne. Ich odsetek jest też na ogół tym mniejszy, im niższa pozycja zawodowa oraz mniejsza miejscowość zamieszkania ankietowanych. W dobroczynność najrzadziej angażują się natomiast osoby znajdujące się w trudnym położeniu społecznym – mające wykształcenie podstawowe (41%), renciści (46%), badani żyjący w złych warunkach materialnych (46%), najgorzej sytuowani (49%), mieszkający na wsi (48%) oraz mający powyżej 64 lat (49%), emeryci (50%). Okazuje się jednak, że nie tylko trudne położenie społeczne blokuje dobroczynność – do najmniej zaangażowanych w nią należą bowiem również uczniowie i studenci (52%). Ponadto zwraca uwagę fakt, że religijność (mierzona częstością uczestnictwa w praktykach religijnych) prawie nie wpływa na dobroczynność ankietowanych – najczęściej praktykujący są niewiele bardziej w nią zaangażowani niż niepraktykujący.

Włączanie się w pomoc potrzebującym zależy przede wszystkim od styczności badanych ze społecznikami, ludźmi dobrowolnie i nieodpłatnie działającymi na rzecz swojej społeczności, oraz od gotowości ankietowanych do pomagania im w tej pracy. Dobroczynności sprzyja także zaangażowanie w działania obywatelskie w 2007 roku – zarówno w organizacjach obywatelskich, jak i na rzecz społeczności lokalnej, a także wcześniejsze doświadczenia badanych w tej dziedzinie. Dla podejmowania działań dobroczynnych ważne jest też przekonanie o potrzebie umacniania solidarności międzyludzkiej w kraju. Najmniejsze znaczenie ma natomiast poczucie mocy obywatelskiej, czyli przeświadczenie o skuteczności współpracy na rzecz swojej społeczności.

Tabela 8

Predyspozycje do pracy społecznej na rzecz swojej społeczności i działalność obywatelska	Dobroczynność w 2007 roku
Styczność z osobami pracującymi społecznie na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,29**
Gotowość do współpracy z osobami działającymi na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,25**
Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną	0,22**
Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	0,21**
Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	0,20**
Doświadczenie w pracy na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących	0,20**
Przekonanie o potrzebie solidarności międzyludzkiej w kraju	0,15**
Przekonanie o skuteczności wspólnych działań na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących	0,10*
Współczynniki r Pearsona na poziomie istotności $p \leq 0,001$ (**) oraz $p \leq 0,01$ (*)	

Tegoroczne badanie ukazuje symptomy osłabienia społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Maleje gotowość obywateli do dobrowolnego i nieodpłatnego współdziałania na rzecz swojej społeczności lokalnej, ubywa osób mających doświadczenia w tego typu działalności, a zjawiskom tym towarzyszy spadek społecznej aktywności Polaków.

W minionym roku dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej podjęła zaledwie jedna piąta dorosłych, a więc mniej osób niż w latach 2003 i 2005. Zaangażowanie to ma także coraz mniejszy wymiar czasowy (stopniowo maleje grupa pracujących społecznie przynajmniej dwa tygodnie w roku). Zmalał także odsetek Polaków poświęcających swój wolny czas na pracę w organizacjach obywatelskich – w 2007 roku działał w nich co piąty dorosły. Ponadto jeśli uwzględnimy oba rodzaje aktywności społecznej (na rzecz swojego środowiska oraz w organizacjach obywatelskich), to okazuje się, że w ubiegłym roku zaledwie co trzeci mieszkaniec naszego kraju miał swój udział w społeczeństwie obywatelskim (w roku 2003 i 2005 – prawie dwie piąte); w dalszym ciągu więc większość Polaków pozostaje poza jego sferą.

Nasuwa się przypuszczenie, że osłabienie społeczeństwa obywatelskiego może wiązać się z emigracją ludzi przedsiębiorczych, aktywnych. Może też wynikać z wycofywania się obywateli z pracy społecznikowskiej. Trzeba jednak pamiętać, że w ostatnich latach przybywa osób o poglądach prospołecznych, umacnia się też poczucie mocy obywatelskiej. Ponadto okazuje się, że zaangażowaniu obywatelskiemu niezmiennie sprzyja, z jednej strony, wykształcenie, z drugiej zaś – religijność Polaków. Wiadomo, że w Polsce gwałtownie rośnie liczba osób wykształconych, a więc na ogół zainteresowanych sprawami wykraczającymi poza życie prywatne, dotyczącymi spraw publicznych, współobywateli, losów własnego narodu i państwa oraz wspólnoty międzynarodowej. Na wysokim poziomie utrzymuje się również religijność Polaków (mierzona częstością uczestnictwa w praktykach religijnych), która motywuje do troski o człowieka potrzebującego i dobro wspólne. Można więc przewidywać, że jeśli polskie społeczeństwo nadal będzie czerpało inspiracje społecznikowskie z obu tych źródeł (wykształcenia i religijności), to ma szansę dalej rozwijać się w kierunku społeczeństwa obywatelskiego.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. **Praca społeczna na rzecz swojego środowiska.**
Czy pracował(a) Pan(i) społecznie w zeszłym roku,
tzn. w roku 2007?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	20	80	890
Płeć			
Mężczyźni	21	79	424
Kobiety	19	81	466
Wiek			
18-24 lat	20	80	128
25-34	18	82	165
35-44	21	79	139
45-54	29	71	156
55-64	19	81	148
65 lat i więcej	12	88	154
Miejsce zamieszkania			
Wieś	27	73	338
Miasto do 20 tys.	22	78	121
20-100 tys.	13	87	169
101-500 tys.	15	85	140
501 tys.i więcej mieszk.	12	88	122
Wykształcenie			
Podstawowe	19	81	241
Zasadnicze zawodowe	15	85	226
Średnie	18	82	299
Wyższe	35	65	123
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	38	62	65
Prac.umysł.niż.szczebła	23	77	87
Pracownicy fiz.- umysł.	18	82	63
Robotnicy wykwalifikowani	12	88	88
Robotnicy niewykwalifik.	22	78	47
Rolnicy	39	61	47
Pracujący na własny rach.	28	72	31
Bierni zawodowo			
Renciści	18	82	82
Emeryci	12	88	204
Uczniowie i studenci	19	81	69
Bezrobotni	21	79	77
Gospodynie domowe i inni	20	80	29
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	36	64	123
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	9	91	70
sekt. pryw. poza rolnict.	20	80	191
prywatnym gosp. rolnym	38	62	48
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	31	69	60
301-500	19	81	94
501-900	20	80	179
901-1200	18	82	123
Powyżej 1200 zł	25	75	105
Ocena własnych war. mater.			
Złe	17	83	190
Średnie	19	81	404
Dobre	23	77	296
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	37	63	54
Raz w tygodniu	23	77	420
1-2 razy w miesiącu	18	82	160
Kilka razy w roku	14	86	175
W ogóle nie uczestniczy	11	89	81
Poglądy polityczne			
Lewica	25	75	117
Centrum	21	79	253
Prawica	21	79	316
Trudno powiedzieć	14	86	203

Tabela 2. **Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich.**
 1 - Osoby pracujące społecznie w organizacjach;
 2 - Osoby niepracujące społecznie w organizacjach

(%)

	1	2	Liczba osób
Ogółem	20	80	890
Płeć			
Mężczyźni	20	80	424
Kobiety	20	80	466
Wiek			
18-24 lat	23	77	128
25-34	17	83	165
35-44	27	73	139
45-54	24	76	156
55-64	19	81	148
65 lat i więcej	13	87	154
Miejsce zamieszkania			
Wieś	19	81	338
Miasto do 20 tys.	27	73	121
20-100 tys.	16	84	169
101-500 tys.	19	81	140
501 tys. i więcej mieszk.	25	75	122
Wykształcenie			
Podstawowe	11	89	241
Zasadnicze zawodowe	20	80	226
Średnie	19	81	299
Wyższe	42	58	123
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	49	51	65
Prac. umysł. niż. szczebla	27	73	87
Pracownicy fiz.- umysł.	15	85	63
Robotnicy wykwalifikowani	14	86	88
Robotnicy niewykwalifik.	14	86	47
Rolnicy	21	79	47
Pracujący na własny rach.	29	71	31
Bierni zawodowo			
Renciści	17	83	82
Emeryci	15	85	204
Uczniowie i studenci	25	75	69
Bezrobotni	10	90	77
Gospodynie domowe i inni	25	75	29
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	39	61	123
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	17	83	70
sekt. pryw. poza rolnict.	18	82	191
prywatnym gosp. rolnym	18	82	48
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	9	91	60
301-500	13	87	94
501-900	21	79	179
901-1200	24	76	123
Powyżej 1200 zł	36	64	105
Ocena własnych war. mater.			
Złe	12	88	190
Średnie	19	81	404
Dobre	28	72	296
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	32	68	54
Raz w tygodniu	22	78	420
1-2 razy w miesiącu	19	81	160
Kilka razy w roku	15	85	175
W ogóle nie uczestniczy	15	85	81
Poglądy polityczne			
Lewica	26	74	117
Centrum	21	79	253
Prawica	23	77	316
Trudno powiedzieć	12	88	203

Tabela 3. Zbiorny wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2007 roku. 1 - Osoby zaangażowane w pracę społeczną; 2 - Osoby niezaangażowane w pracę społeczną

(%)

	1	2	Liczba osób
Ogółem	31	69	890
Płeć			
Mężczyźni	32	68	424
Kobiety	30	70	466
Wiek			
18-24 lat	35	65	128
25-34	27	73	165
35-44	39	61	139
45-54	38	62	156
55-64	28	72	148
65 lat i więcej	20	80	154
Miejsce zamieszkania			
Wieś	38	62	338
Miasto do 20 tys.	33	67	121
20-100 tys.	22	78	169
101-500 tys.	25	75	140
501 tys. i więcej mieszk.	30	70	122
Wykształcenie			
Podstawowe	24	76	241
Zasadnicze zawodowe	30	70	226
Średnie	28	72	299
Wyższe	53	47	123
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	56	44	65
Prac. umysł. niż. szczebla	40	60	87
Pracownicy fiz. - umysł.	26	74	63
Robotnicy wykwalifikowani	21	79	88
Robotnicy niewykwalifik.	35	65	47
Rolnicy	47	53	47
Pracujący na własny rach.	50	50	31
Bierni zawodowo			
Renciści	29	71	82
Emeryci	19	81	204
Uczniowie i studenci	34	66	69
Bezrobotni	25	75	77
Gospodynie domowe i inni	35	65	29
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	52	48	123
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	25	75	70
sekt. pryw. poza rolnict.	32	68	191
prywatnym gosp. rolnym	44	56	48
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	32	68	60
301-500	29	71	94
501-900	29	71	179
901-1200	36	64	123
Powyżej 1200 zł	42	58	105
Ocena własnych war. mater.			
Złe	21	79	190
Średnie	30	70	404
Dobre	39	61	296
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	47	53	54
Raz w tygodniu	35	65	420
1-2 razy w miesiącu	27	73	160
Kilka razy w roku	24	76	175
W ogóle nie uczestniczy	21	79	81
Poglądy polityczne			
Lewica	37	63	117
Centrum	33	67	253
Prawica	33	67	316
Trudno powiedzieć	21	79	203

Tabela 4. **Dobroczynność w 2007 roku.** 1 - Osoby nieangażujące się w działania dobroczynne; 2 - Osoby zaangażowane w działania dobroczynne

(%)

	1	2	Liczba osób
Ogółem	39	61	890
Płeć			
Mężczyźni	42	58	424
Kobiety	37	63	466
Wiek			
18-24 lata	41	59	128
25-34	33	67	165
35-44	32	68	139
45-54	34	66	156
55-64	43	57	148
65 lat i więcej	51	49	154
Miejsce zamieszkania			
Wieś	52	48	338
Miasto do 20 tys.	31	69	121
20-100 tys.	39	61	169
101-500 tys.	30	70	140
501 tys. i więcej mieszk.	20	80	122
Wykształcenie			
Podstawowe	59	41	241
Zasadnicze zawodowe	41	59	226
Średnie	31	69	299
Wyższe	15	85	123
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	11	89	65
Prac. umysł. niż. szczebla	26	74	87
Pracownicy fiz.- umysł.	32	68	63
Robotnicy wykwalifikowani	46	54	88
Robotnicy niewykwalifik.	34	66	47
Rolnicy	39	61	47
Pracujący na własny rach.	8	92	31
Bierni zawodowo			
Renciści	54	46	82
Emeryci	50	50	204
Uczniowie i studenci	48	52	69
Bezrobotni	44	56	77
Gospodynie domowe i inni	23	77	29
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	22	78	123
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	34	66	70
sekt. pryw. poza rolnict.	29	71	191
prywatnym gosp. rolnym	44	56	48
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	51	49	60
301-500	44	56	94
501-900	41	59	179
901-1200	30	70	123
Powyżej 1200 zł	18	82	105
Ocena własnych war. mater.			
Złe	54	46	190
Średnie	41	59	404
Dobre	27	73	296
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	30	70	54
Raz w tygodniu	39	61	420
1-2 razy w miesiącu	49	51	160
Kilka razy w roku	34	66	175
W ogóle nie uczestniczy	36	64	81
Poglądy polityczne			
Lewica	31	69	117
Centrum	38	62	253
Prawica	29	71	316
Trudno powiedzieć	60	40	203